

Fig. 1. Skovsbo set fra sydvest. Kapellet var placeret i den korte tværføj på sydøsthjørnet. Foto Kr. Hude 1903.-
Skovsbo seen from the south west. The chapel was located in the cross-wing on the southeastern corner.

SKOVSBO †KAPEL OG VEJKRUCIFIKS

RYNKEBY SOGN

Herregården Skovsbo kan føres tilbage til senmiddelalderen, hvor Tue Nielsen Bild er omtalt som ejer 1369. Den nuværende *hovedbygning* er rejst 1572-79 af den senere rigsråd Erik Ejlersen Hardenberg og hans hustru Anna Rønnow; førstnævntes navnetræk og årstallet »1579« findes i to murankre. Bygningen, der er opført af tegl over en sokkel af granitkvadre, er enkeltfløjet og orienteret nord-syd. Hertil knytter sig et polygonalt trappetårn på vestsiden og en kort, tårnagtig tværføj ved sydøsthjørnet. Huset blev omdannet både 1752, 1811 og i 1881 under ledelse af arkitekt August Klein, der bl.a. forestod opførelsen af en kort tværføj ved nordøsthjørnet.¹

Ved herregårdens opførelse blev et kapel indrettet i den søndre tværføjs stueetage. Rummet måler 5,8×5,8 m og har hvælvet loft (fig. 2), der formentlig er oprindeligt, omend dele af udsmykningen ikke er ældre end en modernisering 1811.² Kapellet blev benyttet til vielser igennem 1600- og 1700-tallet, men nedlagt og omdannet til havestue 1811. På dette tidspunkt blev også store dele af det gamle inventar, herunder formentlig også kapellets, solgt på auktion.

Sagn. I den ene af de to støttepiller, der blev nedbrudt 1811, var et hulrum, der var så stort, at et menneske kunne være deri. En dame skal have siddet indespærret eller indemuret der, formentlig som straf for løgsagthed.²

Fig. 2. Det forhenværende kapel. Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *The former chapel.*

Fig. 3-4. Alterkrucifikset fra 1579. (s. 4475). Foto Arnold Mikkelsen 2017. 3. Forside. 4. Bagside. – *Altar crucifix, 1579. 3. Front. 4. Back.*

INVENTAR. De bevarede inventargenstande, der kan knyttes til kapellet, overgik alle til Hvedholm igennem Anne Rønnow og Erik Hardenbergs barnebarn Anne Gyldenstjerne, der 1615 ægtede Jørgen Brahe til Hvedholm. De befinder sig nu alle på Nationalmuseet, dels som gave fra lensgreve Preben Bille-Brahe 1810, dels ved erhvervelse i 1900-tallet.

**Alterkrucifiks* (fig. 3-4), 1579, med genanvendelse af 1200-tals emaljearbejder fra Limoges; kaldet 'Hornekorset'.

Alterkrucifikset måler 57×25 cm og er udført i eg med pånittede messingplader. Det centrale krucifiks er 17 cm højt og udført i messing; den oprindelige emalje er skrabet af Limogesarbejderne, formentlig ved deres omdannelse til

alterkrucifiks. Kristus hænger i vandrette arme med udstrakte fingre og venstre ben overlapper det højre, men fødderne er fæstnet med hver sin nagle. Hovedet er vendt let mod højre og blikket rettet let opad, mens håret er glat og hænger ned foran brystkassen. Som det er typisk for Limoges-krucifikser, er overkroppen spinkel, og brystkassen aftegner sig som en smal sukkertop mellem ribben, der når næsten ned til hofterne. Lændeklædet er knælængt og glat med brede kantebånd. Figuren fremstår med små cirkulære gruber og indgraveringer, herunder indskriften »IHS – XPS« (dvs. Jesus Kristus), hvor der er spor af den afskrabede røde, blå og grønne emaljering.

Rundt om det romanske krucifiks er messingplader fra 1579, der danner cirkulære korsender. I centrum af disse er pånittede englemedaljoner (fig. 3), der ligeledes er Limoges-arbejder fra 1200-tallet, hvis emalje er afskrabet. På korsstammen er der messingplader prydet med indgraveret ranke-slyng og beslagværk. Heri er indfattet tre slebne halvædelsten, mens en fjerde, lidt mindre, englemedaljon er pånittede. Forneden er indgraveret et Jesumonogram, Erik Hardenbergs og Anne Rønnows hjelmprydede våbener samt årstallet »1579« og parrets initialer: »EHBAR«. Bagsidens messingplader har indgraveret løvværk med fugle, en fremstilling af Maria med barnet og en engel.

Indskriften på korsstammen godtgør, at alterkrucifikset blev udført til brug i kapellet på Skovsbo, der stod færdig netop 1579. Det centrale krucifiks er blevet tolket som stammende fra et processionskrucifiks.³ I så fald må halvædelstene og under alle omstændigheder englemedaljerne formodes at stamme fra et andet, samtidigt Limoges-arbejde, eftersom de ikke normalt er hjemmehørende på denne type af processionskrucifikser, men det er også muligt, at alle delene stammer fra et bogbind eller skrin.⁴

Sammen med de øvrige her beskrevne genstande fra Skovsbo fulgte krucifikset med Anne Gyldenstjerne til Hvedholm. Det er blevet antaget, at krucifikset, ligesom Anne Rønnows evangeliebog (jf. ndf.), siden blev ført til Horne Kirke, hvilket har givet det sin moderne betegnelse, 'Hornekorset'. Tilhørsforholdet til Horne Kirke

er imidlertid ikke sikkert dokumenteret, og det taler mod denne tilknytning, at krucifikset ikke er nævnt i de kilder, der omtaler evangeliebogen blandt Horne Kirkes klenodier,⁵ samt at dets nyere proveniens adskiller sig fra evangeliebogens. Således blev korset først erhvervet af Nationalmuseet i 1931 (inv.nr. D 11651), da museet købte det af lensgreve Hendrik Bille-Brahe-Selby til Hvedholm, dvs. mere end 100 år efter evangeliebogen indgik i museets samlinger.⁶

Emaljerede krucifikser blev produceret i meget stort antal i Limoges og eksporteret til hele Europa. I Danmark er der nu kun bevaret ca. et dusin eksemplarer, hvoraf de otte befinder sig i Nationalmuseet.⁷ Skovsbokrucifiksets udformning taler for, at det stammer fra 1200-tallets første halvdel.⁸

**Evangeliebog* (fig. 5), et illumineret manuskript indbundet i et 1200-tals Limoges-bogbind, har efter alt at dømme ligeledes tilknytning til kapellet. Bogen består af 203 pergamentblade, hvorpå de fire evangelier er nedskrevet og udsmykket med illuminationer af formentlig rhinsk oprindelse.⁹ Manuskriptet er indbundet i et overdådigt læderbind fra første del af 1300-tallet, hvori der indgår en krucifiksgruppe af hvalrostand, der kan være et levn fra den oprindelige indbinding.

Evangeliebogen stammer måske fra benediktinernonneklostret Bosjökloster i Skåne, eftersom det ældste våbenskjold, der er malet på den yngre indbindinge, er Oluf Rosensparres (1559-1624), hvis forældre ejede det skånske kloster. Indbindingens våbener, initialer og indskrifter godtgør også, at bogen kom i Erik Hardenbergs og Anne Rønnows eje på et tidspunkt efter 1588. Herfra nedarvedes den til først deres datter Mette Hardenberg, gift med Preben Gyldenstjerne, og siden til barnebarnet Anna Gyldenstjerne (fig. 6). Hun var gift med rigsråd Jørgen Brahe til Hvedholm, hvortil bogen blev overført inden ægteparret 1656 skænkede den til Horne Kirke.¹⁰ Bogen må imidlertid være vendt tilbage til Hvedholm, eftersom den indgik i de gaver, Preben Bille-Brahe skænkede Oldnordisk Museum 1810. I NM (inv.nr. 380).

I henhold til Danmarks Kirkers redaktionsregler vil evangeliebogen blive behandlet mere indgående under Horne Kirke (Svendborg Amt).

Fig. 5. Evangeliebog fra 1200-tallet, kaldet 'Hornebogen' (s. 4476). Foto Elin Lindhart Pedersen 2014. – *Evangelary from the 13th century, called 'The Horne Book'.*

Fig. 6. Preben Gyldenstiernes, Mette Hardenbergs, Jørgen Brahes og Anne Gyldenstiernes våbener i Hornebogen (s. 4476). Foto Elin Lindhart Pedersen 2014. – *The arms of Preben Gyldenstjerne, Mette Hardenberg, Jørgen Brahe and Anne Gyldenstjerne in the Horne Book.*

*Døbefont (fig. 7), 1578, et sandsynligvis lybsk arbejde af tin.¹¹ Den lille font er 43 cm høj og formet som en kalk med fladkuplet fod, balusterskaf med vaseled og flad kumme. Det tilhørende

låg er fladkuplet med et syvsidet spir, hvorpå der er indgraverede bladornamenter, men også fremstillinger af Jesu Døb, Korsfæstelsen (fig. 10), apostlene Bartolomæus, Johannes, Paulus og Pe-